

УДК 725.8(043.2)

Ю.О. Дорошенко,
д.т н., професор;
В.О. Бурковська

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЛЕКСИКА ДИЗАЙНУ РЕКРЕАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ СІМЕЙНОГО ВІДПОЧИНКУ

Анотація: У роботі досліджено лексику проблеми рекреації та дизайну рекреаційного середовища для сімейного відпочинку. За результатами лексичного аналізу сформульовано означення ключових термінів дослідження та розкрито сутність введеного у науковий обіг поняття рекреаційного середовища для сімейного відпочинку. В роботі основна увага акцентується на сімейному відпочинку, оскільки даний тип рекреації нині має підвищений попит і неповною мірою задовольняється в суспільстві.

Ключові слова: рекреація, рекреаційний простір, рекреаційне середовище, сімейний відпочинок, рекреаційне середовище для сімейного відпочинку, дизайн рекреаційного середовища для сімейного відпочинку.

Постановка проблеми. Сучасні умови життєдіяльності людини характеризуються негативними наслідками науково-технічного прогресу, що проявляється у погіршенні стану природного середовища і, як наслідок, – у нервово-психічних навантаженнях та виробничих стресах у людей. Незадоволені рекреаційні потреби людини неминуче негативно позначаються на фізіологічному та психічному стані її організму. За таких обставин одним із першорядних завдань суспільства стає розв'язання проблеми відновлення у міських умовах життєвих сил і здоров'я людини, оскільки рекреаційні потреби населення задовольняються неповною мірою. Цим зумовлюється суспільна потреба щодо вирішення проблеми створення спеціалізованого архітектурного середовища, призначеного для родинної рекреаційної діяльності, яке б надавало людям різного віку можливість фізичної і психічної релаксації та відновлення здоров'я у колі сім'ї.

Розв'язання означеної проблеми дасть змогу усунути наявну соціальну суперечність та підвищити рівень надання рекреаційних послуг населенню.

Важливою складовою виділеної вище проблеми рекреації є належна

організація і забезпечення сімейного (родинного) відпочинку. Науково-технічний прогрес неминуче здійснює свій негативний вплив на родинні стосунки, оскільки зменшуються час і можливості для спілкування і дозвілля членів родини.

Характеризуючи сучасні зміни в структурі вільного часу членів сім'ї, можна констатувати, що нині спостерігається своєрідна диференціація форм дозвілля: з одного боку, розширюються можливості і збільшується час користування культурно-організаційними послугами сфери відпочинку, переважно активними його формами, а з іншого – простежується збільшення частки сімейного дозвілля, яке відбувається в домашніх умовах.

Оскільки сім'я являє собою унікальну соціальну спільноту, якій до певної міри характерні спільні стиль життя та інтереси, постає потреба в створенні спеціалізованих рекреаційних середовищ для сімейного відпочинку.

Існуючі рекреаційні середовища зазвичай не відповідають сучасним вимогам і не враховують особливості сімейної рекреаційної діяльності. Тому виявляється необхідним дизайн такого рекреаційного середовища, яке б якнайповніше задовольняло вимоги і забезпечувало потреби сімейного відпочинку.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок в дослідження проблем рекреації внесли І.В. Зорін, О.О. Бейдик, Б.П. Яценко, Ю.А. Заставний, М.С. Мироненко, І.Т. Твердохлебов, Д.В. Ніколаєнко, Н.В. Фоменко, Т.Ф. Панченко, І.Д. Родічкін, О.А. Мірошніченко, А.В. Лесик, В.В. Шулик, М.М. Покоłodна, Г.Є. Долгопола та інші науковці.

Проведений аналіз наукових досліджень показав, що не існує єдиного термінологічного апарату з даної тематики. Кожен автор по-своєму трактує ключові терміни і поняття рекреації, певним чином адаптуючи їх до тієї галузі науки, яку досліджує. Тому для подальшого вивчення особливостей архітектурно-планувальної організації та дизайну рекреаційного середовища сімейного відпочинку слід провести лексичний аналіз проблеми дослідження з метою уточнення і конкретизації її поняттєво-термінологічного апарату.

Формулювання цілей статті. За результатами лексичного аналізу проблеми дизайну рекреаційного середовища для сімейного відпочинку сформулювати означення ключових термінів та з'ясувати сутність поняття "рекреаційне середовище для сімейного відпочинку".

Основна частина. Рекреація є одним із основних об'єктів дослідження таких наук, як географія, екологія, архітектура, біологія, психологія, соціологія та інших. У зв'язку з цим виникає проблема у змістовій конкретизації кола термінів і понять стосовно означеної вище проблеми дослідження як такої, що належить дизайну архітектурного середовища.

Вперше термін "рекреація" використано у праці американського професора Р. Брауна "Бізнес-рекреації" (1933р.). Поява даного терміну пов'язана з введенням трудові стосунки нормованого робочого дня, другого вихідного дня, літніх відпусток. Під рекреацією розумілися процеси відновлення і оздоровлення та власне простір, де здійснюються ці види діяльності [3].

У різних країнах і галузях науки має місце досить різне розуміння і тлумачення термінів і понять, пов'язаних з рекреацією і сферою дозвілля.

Наприклад, згідно з [5] рекреація – це система заходів, пов'язаних з використанням вільного часу для оздоровчої, культурно-пізнавальної та спортивної діяльності людей на спеціалізованих територіях, які розташовані поза місцями їхнього постійного мешкання. Саме таке бачення рекреації було характерним для радянської літератури, тоді як багато американських вчених розглядали рекреацію як різновид дозвіллевої діяльності.

У 80-х роках вчені Московського державного університету М.С. Мироненко і І.Т. Твердохлебов визначили рекреацію як сукупність явищ і відносин, що виникають в процесі використання вільного часу для оздоровчої, пізнавальної, спортивної і культурно-розважальної діяльності людей на спеціалізованих територіях, які знаходяться поза населеним пунктом, що є місцем їх постійного мешкання [3].

На думку Т.В. Ніколаєнко, відпочинок (рекреація) – це будь-яка діяльність або бездіяльність, направлена на відновлення сил людини, яка може

здійснюватися як на території постійного мешкання людини, так і за її межами [4:25].

Примітно, що у радянській літературі поняття рекреації і відпочинку дещо різнилися. Основна їх відмінність полягала в тому, що під рекреацією означувалася частина вільного часу людини, пов'язана з відновленням її сил на спеціалізованих територіях, в основному, за межами основного місця мешкання. Щоб відпочинок став рекреацією, людині потрібно покинути межі свого безпосереднього місця мешкання і переміститися в якесь спеціалізоване місце, орієнтоване саме на відновлення життєвих сил.

Т.В. Ніколаєнко вважає, що в сучасних умовах таке розмежування понять вже втратило сенс. Терміни "відпочинок" і "рекреація" цей науковець вважає синонімами. По суті, це різні позначення одного і того ж явища. З просторової точки зору він виділяє два стандарти рекреації – пасивний і активний. Під "пасивною рекреацією" розуміється відпочинок у межах свого основного місця проживання, пов'язаний з незначними переміщеннями в просторі; тоді як "активна рекреація" припускає значущі переміщення за межі основного місця проживання [4:25].

Н.В. Фоменко розглядає термін «рекреація» як процес відновлення фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини, який забезпечується системою заходів і здійснюється у вільний від роботи час на спеціалізованих територіях [6:5].

Нині у науковій і науково-популярній літературі спостерігається перехід до нового розуміння рекреації. Зокрема, в нове розуміння терміну «рекреація» фахівці вкладають відновлення сил, зміну діяльності, здійснення процесу відпочинку, тобто наповнюють його зміст елементами релаксації та регенерації. Рекреація розглядається як соціально-біологічний феномен, який тісно пов'язаний з відновленням життєвих сил людини, дозвіллям та розважальною сферою.

Таким чином, узагальнюючи наведений вище матеріал, під рекреацією розумітимемо систему заходів, спрямованих на відновлення фізичних і психічних функцій організму людини, її оздоровлення, релаксацію, організацію дозвілля, а також спеціалізоване архітектурне середовище, у якому надаються

вказані рекреаційні послуги.

Таке спеціалізоване архітектурне середовище називатимемо рекреаційним середовищем. Воно формується на основі виділеного рекреаційного простору (ландшафт та природно-кліматичні умови) і призначається для задоволення певних рекреаційних потреб окремої людини і груп людей. А власне процес формування як архітектурно-планувальну організацію такого середовища називатимемо дизайном рекреаційного середовища.

Під сімейним відпочинком розумітимемо комплекс спеціально організованих, забезпечених, та здійснюваних заходів рекреаційного характеру, що спрямовуються на відновлення фізичних і психічних функцій організмів пов'язаних родинними стосунками людей різного віку та які сприяють зміцненню сім'ї, розвитку духовності та соціальної активності людей, зокрема, дітей і молоді.

Сімейний відпочинок може відбуватися як у домашніх умовах ("під дахом"), так і на природі ("під відкритим небом"), на спеціально організованих для цього територіях. Можлива різна організація рекреаційного середовища у виділеному рекреаційному просторі. Мало того: створене рекреаційне середовище з плином часу може видозмінюватися відповідно із розвитком суспільства, переплануванням міської чи прилеглої території, а також із зміною рекреаційних потреб людини.

Із названих вище двох різновидів сімейного відпочинку нами досліджуватиметься другий, а саме, сімейний відпочинок на природі.

Специфіка організації сімейного відпочинку полягає в задоволенні рекреаційних потреб різних за своїм складом родин.

Типологія сім'ї базується на таких критеріях як тривалість подружнього життя, кількість дітей, кількість поколінь, рівень матеріального достатку, структура сім'ї на відпочинку.

За тривалістю подружнього життя розрізняють:

- молоду сім'ю (до 3-х років спільного життя);
- сім'ю середнього подружнього віку (від 3-х до 10-ти років спільного життя);

- сім'ю старшого подружнього віку (подружжя спільно проживають 10–20 років).

За кількістю дітей:

- бездітні;
- малодітні (1 дитина);
- середньодітні (2 дитини);
- багатодітні (3 і більше дитини).

За кількістю поколінь:

- одне покоління (тільки подружжя);
- два покоління (батьки і діти);
- три і більше поколінь (батьки, діти й онуки).

За рівнем матеріального достатку:

- малозабезпечена сім'я;
- сім'я з середнім матеріальним достатком;
- заможна сім'я;
- елітарна сім'я.

За структурою сім'ї на відпочинку розрізняють такі типи сімей:

- чоловік і дружина;
- чоловік і дружина з дітьми;
- дідусь і бабуся;
- дідусь і бабуся з онуками та інші можливі типи сімей.

Із наведеної вище типології сімей на відпочинку видно, що необхідним виявляється багатоаспектне забезпечення потреб родинного відпочинку (залежно від особливих потреб кожної окремої сім'ї).

Сімейне дозвілля є сферою зняття психічної напруги, переключення на спілкування з рідними і близькими людьми, духовної релаксації. Воно сприяє зміцненню сімейного колективу та виконує специфічні функції:

- оздоровча функція – відновлення фізіологічних сил;
- релаксаційна функція – задоволення духовних потреб індивідів;
- виховна функція – задоволення індивідуальних потреб дорослих членів

сім'ї у батьківстві та материнстві, взаєминах з дітьми, їх виховання, самореалізація батьків у дітях, соціалізація молодого покоління та його підготовка до майбутнього життя;

- розвивальна функція – розвиток людини від особини до особистості;
- морально-етична функція – розвиток, збереження і передача моральних,

культурних цінностей, норм і зразків поведінки в сім'ї, що має велике значення для вдосконалення способу життя її членів, задоволеності шлюбом, а відповідно, і стабільності сім'ї;

- комунікативна функція – духовне спілкування та позитивний психічний розвиток кожного індивіда;

- інформаційно-пізнавальна функція – обмін знаннями, навичками, вміннями, реалізація здібностей і нахилів як в середині одного покоління, так і між поколіннями;

- соціальна функція – передача життєвого досвіду через сімейні традиції, звичаї та обряди.

Якісне рекреаційне середовище для сімейного відпочинку повинно забезпечувати реалізацію всіх без винятку функцій родинного дозвілля та відпочинку.

Функціональна спрямованість дозвілля залежить від запитів і потреб кожної конкретної сім'ї, кожного її члена, загальних та специфічних ознак дозвілля. Функції дозвілля визначають його рівні:

- пасивний відпочинок як найпростіший рівень дозвілля, що не має перспективних цілей, дає змогу людині звільнитися від виробничої перевтоми, побути у спокої, психологічно розслабитися;

- розважальне дозвілля включає прогулянки, спортивні та видовищні шоу, відвідування театрів, ігри, рекреаційні заходи і сприяє емоційній та фізичній розрядці людини. При цьому розважальне дозвілля вимагає від людини певної підготовки, вольових зусиль, застосування фізичних та психічних сил;

- пізнавальне дозвілля передбачає активну участь людини у дозвіллевій діяльності з одержанням нових знань, спілкування в хобі-групах, з однодумцями, формує світогляд людини, розвиває її духовний світ, соціальні зв'язки та творчі уподобання;

- творче дозвілля характеризується духовною насиченістю, соціальною активністю, сприяє культурному збагаченню, створенню нових духовних цінностей.

Дозвіллева діяльність ґрунтується на природних (територіально-ландшафтних та кліматичних), матеріально-технічних, теоретичних, соціальних, культурних та організаційних засадах.

Зарубіжні вчені визначають такі загальні принципи дозвіллевої діяльності:

- системність як цілеспрямована, системна організація дозвіллевої діяльності з метою раціонального використання вільного часу, розвитку соціальної активності та індивідуальної ініціативи людини, її відволікання від асоціальної поведінки;

- добровільність як певна незалежність дозвілля, відсутність регламентації з боку держави та інших структур, вільний вибір людиною дозвіллевих занять;

- багатоаспектна диференціація як врахування особливостей різних верств населення, умов праці, професійних інтересів, вікової специфіки, статевих ознак, рівня духовного розвитку особистості;

- доступність та якісність дозвіллевих послуг як задоволення потреб і запитів клієнтів дозвіллевого закладу, систематичне вивчення їхніх бажань, прогнозування розвитку дозвіллевої сфери;

- відповідність дозвіллевих послуг місцевим умовам – природним, соціально-демографічним, економічним, культурно-освітнім.

Однак провідним у дозвіллевій діяльності вважається принцип задоволення інтересу, що означає врахування інтересів особистості, сприяє не лише їх якнайповнішому задоволенню, а й пробудженню нових потреб і запитів, формуванню нових духовних цінностей.

Принцип інтересу передбачає відповідність дозвіллевого заняття фізіологічному стану, здібностям, нахилам та уподобанням особистості. Рекреаційне середовище для сімейного відпочинку повинно враховувати і задовольняти рекреаційні потреби всієї сім'ї, забезпечувати умови об'єднання і створення нових спільних інтересів членів родини.

Узагальнюючи наведену вище інформацію можна сказати, що під рекреаційним середовищем для сімейного відпочинку розумітимемо виділений простір з його природно-кліматичними умовами та природним ландшафтом, який може бути наповнений певними архітектурними елементами та пристосований для спеціальних заходів рекреаційного характеру, спрямованих на забезпечення і організацію дозвілля сім'ї, відновлення фізичних і психічних функцій організму всіх членів родини, розвиток духовності та соціальної активності, що здійснюються на території цього рекреаційного простору.

При проектуванні нових рекреаційних середовищ для сімейного відпочинку дизайнеру архітектурного середовища треба знаходити оптимальну рівновагу між збалансованим рекреаційним природокористуванням, умілим використанням урбаністичних об'єктів та збереженням сформованої історико-культурної спадщини – з позицій природовідповідності, суспільності, комфортності.

Висновки. В результаті проведеного дослідження було доповнено глосарій проблеми рекреації родинного типу (рекреація, рекреаційне середовище, сімейний відпочинок на природі, специфічні функції сімейного дозвілля, рівні дозвілля, рекреаційне середовище для сімейного відпочинку), що може бути використано для розв'язання архітектурно-планувальних задач дизайну нових та модернізації існуючих рекреаційних середовищ для сімейного відпочинку.

Перспективи подальших досліджень. Опрацьований поняттєво-термінологічний апарат буде використаний у подальших дослідженнях щодо розробки архітектурно-планувальних рішень рекреаційних середовищ для сімейного відпочинку на певних територіях.

Література

1. Зорин *И.В.* Рекреационная сущность экологического туризма/ *И.В. Зорин.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.sportedu.ru/press/tpfk/2002N11/p9-13.htm>.
2. Кирсанов *В.В.* Концептуальные подходы к исследованию педагогических и рекреационных технологий в социально-культурной сфере// Міжнародна науково-практична конференція «Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля». – К., 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://knukim.edu.ua/science_events_conf_osndoc.htm.
3. Кусков *А.С.* Рекреационная география/ *А.С.Кусков, В.Л.Голубева, Т.Н.Одинцова.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://revolution.allbest.ru/geography/00012713_0.html.
4. Николаенко *Д.В.* Введение в рекреационную географию/ *Д.В. Николаенко, Т.В. Николаенко.* – Х., 1998. – 178 с.
5. Українська радянська енциклопедія/ АН УРСР; голов. ред. М.П. Бажан Т. 2: Богуслав-Волочиськ. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1960. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/14430309/ure/rekreatsiya.html>.
6. Фоменко *Н.В.* Рекреаційні ресурси та курортологія/ *Н.В.Фоменко.* – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.

Литература

1. Зорин И.В. Рекреационная сущность экологического туризма / И.В. Зорин. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://lib.sportedu.ru/press/tpfk/2002N11/p9-13.htm>.
2. Кирсанов В.В. Концептуальные подходы к исследованию педагогических и рекреационных технологий в социально-культурной сфере // Международная научно-практическая конференция «Педагогические и рекреационные технологии в современной индустрии досуга». - М., 2004. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://knukim.edu.ua/science_events_conf_osndoc.htm.
3. Кусков А.С. Рекреационная география / А.С.Кусков, В.Л.Голубева, Т.Н.Одинцова. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://revolution.allbest.ru/geography/00012713_0.html.
4. Николаенко Д.В. Введение в рекреационную географию / Д.В. Николаенко, Т.В. Николаенко. - Х., 1998. - 178 с.
5. Украинская советская энциклопедия / АН УССР; голов. ред. М.П. Бажан Т. 2: Богуслав-Волочиск. - М. : Голов. ред. Уре, 1960. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://leksika.com.ua/14430309/ure/rekreatsiya.html>.
6. Фоменко Н.В. Рекреационные ресурсы и курортология / Н.В.Фоменко. - М. : Центр учебной литературы, 2007. - 312 с.

References

1. Zorin I.V. Rekreatsiyonnaya suschnost ekologicheskogo turizma / I.V. Zorin. - [Elektronnyiy resurs]. - Rezhim dostupa: <http://lib.sportedu.ru/press/tpfk/2002N11/p9-13.htm>.
2. Kirsanov V.V. Kontseptualnyie podhodyi k issledovaniyu pedagogicheskikh i rekreatsiyennyih tehnologiy v sotsialno-kulturnoy sfere // Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya «Pedagogicheskie i rekreatsiyennye tehnologii v sovremennoy industrii dosuga». - M., 2004. - [Elektronnyiy resurs]. - Rezhim dostupa: http://knukim.edu.ua/science_events_conf_osndoc.htm.
3. Kuskov A.S. Rekreatsiyonnaya geografiya / A.S.Kuskov, V.L.Golubeva, T.N.Odintsova. - [Elektronnyiy resurs]. - Rezhim dostupa: http://revolution.allbest.ru/geography/00012713_0.html.
4. Nikolaenko D.V. Vvedenie v rekreatsiyonnuyu geografiyu / D.V. Nikolaenko, T.V. Nikolaenko. - H., 1998. - 178 s.
5. Ukrainskaya sovetskaya entsiklopediya / AN USSR; golov. red. M.P. Bazhan T. 2: Boguslav-Volochisk. - M. : Golov. red. Ure, 1960. - [Elektronnyiy resurs]. - Rezhim dostupa: <http://leksika.com.ua/14430309/ure/rekreatsiya.html>.
6. Fomenko N.V. Rekreatsiyennye resursyi i kurortologiya / N.V.Fomenko. - M. : Tsentr uchebnoy literaturyi, 2007. - 312 s.

Аннотация

Дорошенко Ю. А., Бурковская В. А. Лексика дизайна рекреационной среды для семейного отдыха. В работе исследовано лексику проблемы рекреации и дизайна рекреационной среды для семейного отдыха. В результате лексического анализа сформулированы определения ключевых терминов исследования и выяснено сущность введенного в научный оборот понятия рекреационной среды для семейного отдыха. В работе основное внимание акцентируется на семейном отдыхе, поскольку данный тип рекреации ныне пользуется повышенным спросом и не вполне удовлетворяется в обществе.

Ключевые слова: рекреация, рекреационное пространство, рекреационная среда, семейный отдых, рекреационная среда для семейного отдыха, дизайн рекреационной среды для семейного отдыха.

Abstract

***Doroshenko Y.O., Burkovska V.O. Vocabulary of design of families recreational environment.** The paper investigates the vocabulary problem of recreation and recreational environment for families. Because of lexical analysis definitions of key research terms formulated and essence of introduced into scientific use term "recreational environment for families" established. This paper focuses on a family holiday, as this type of recreation is now a high demand and not fully satisfied in society.*

Keywords: recreation, recreational space, recreation environment, family vacation, recreational space for families, design of recreational space for families.